

מילואים לכרך א

א (לעמ' 63): המשנה באבות (ו, 1) מונה בין ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם "הנושא בעול עם חברו". והנה רבי ירוחם ליבוויץ זצ"ל, המשגיח המיתולוגי של ישיבת מיר שלפני השואה (נפטר תרצ"ו), מבאר את מצוות "ואהבת לרעך כמוך", בעקבות דברי הרמב"ן, "שתואר האדם באמת... שכל אחד יודע ומרגיש את חברו... צינור בשביל אחרים" (דעת חכמה ומוסר ח"ב פרק ו). ר' ירוחם מכנה בעל מידה זו של הרגשה בצער חברו כשלו בשם "איש כלל", כלומר שהוא איש כלל ישראלי, ועל כן גם זוכה לתורה (מעין "זה כלל גדול בתורה", שם פרק נד). הנה כורך הוא בכך את מידת החסד עם לימוד התורה. דברים שבוודאי נכנסו באזני תלמידיו.

רבי אליהו לופיאן זצ"ל, מגדולי חכמי המוסר בדור הקודם (משגיח ישיבת כנסת חזקיהו בכפר חסידים), מדבר בספרו לב אליהו (ח"ג פרק יג), על "איש הכלל", וזה לשונו: "הכיצד יכול כל אדם פרטי להיות נידון ככלל ביום הדין"? "אם הוא אינו דואג עבור עצמו בפרטות, רק עבור הכלל, דהיינו, כשהוא מבקש מזון לו ולאנשי ביתו, מבקש גם עבור אחרים יחד עמו, ועושה חסד עם הבריות. וכן ברוחניות, אינו מחזיק טובה לעצמו, ולומד גם עם אחרים, או משתדל שאחרים ילמדו. וכן בתפילה וכדומה, האיש הזה נקרא "איש כללי". עליו משגיחים בשמים כמו על הכלל, והוא נעזר כמו הכלל, ובטוח שיצא זכאי כמו הכלל, כי חייו ושלומו נוגע לרבים שהם הכלל".

ב (לעמ' 165): נתינת הרשות של התחתונים אינה כהנפת השרביט של המנצח המאשרת לתזמורת לפצוח בניגון, אלא היא יצירת ההיכתי-תימצי של השפעת העליונים, ובזה התחתונים עצמם הופכים לעליונים.

ג (לעמ' 167): המקור למים הבוכים - "מבכי נהרות חֶבֶשׁ" (איוב כא, יא), וברמב"ן ריש מקץ: "והנה עומד על היאור... כי יאור ונהר לשון אחד, ושניהם לשון אורה. וכן הגשם נקרא אור, שנאמר (איוב לו, ל) 'הן פרש עליו

אורו', 'יפיץ ענן אורו' (שם לז, יא), וכמו שאמר רבי יוחנן (ב"ר כו, ז) כל אורה האמורה באליהוא בירידת גשמים הכתוב מדבר". וכן 'אור' לשון אור, 'נהר' מלשון נהורה ו'מעין' לשון עין - "ואבוא היום אל העין" (בראשית כד, מב), ו'ים' מלשון יום. האור הראשון השתלשל למצב גשם והם המים התחתונים. וכתב מהר"ל שהמים הם החומר, שאין להם שום צורה. ובבכורות (נה ע"א) מבואר שכל מימות שבעולם באים מנהר פרת, והפרת הוא הנהר היוצא מעדן, וג' הנהרות מתחתיו. ובתענית (י ע"א): "כל העולם כולו מתמצית גן עדן הוא שותה". וזהו הבכי, שהאור הופך לחומר, ולכן "מבכי נהרות חבש". והבכי הוא המבוכה הנגרמת ע"י הדמעות המכסות את העין ומערפלות את הראיה. ובשבת (קנא ע"ב) "ושבו העבים אחר הגשם" (קהלת יב, ב) - זו מאור עיניו של אדם, שהולך אחר הבכי". "על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו" (תהלים קלז, א) - שהרי נהרות בבל הוא הפרת, ואנו הצטרפנו לבכיו של הפרת. "ואד יעלה מן הארץ והשקה וכו', וייצר ה' אלקים את האדם" (בראשית ב, ו-ז). פירש רש"י: "לענין בריאתו של אדם, העלה את התהום והשקה העננים לשרות העפר ונברא אדם, כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה, אף כאן והשקה ואחר כך וייצר".

ד (לעמ' 378): זו היתה הבשורה לאברהם "ואעשך לגוי גדול" - ועיין במדרש (בר"ר לט, יא) שהביא את הפסוקים "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו... ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים" וכו' (דברים ד, ז-ח). וזהו "גוי גדול" - שיש לו קרבת אלקים ותורה. וכן מבואר בספר הכוזרי (מאמר א), שיש דומם, צומח, חי, מדבר והמדרגה העליונה ביותר היא ישראל - מדרגה מלאכית.

ה (לעמ' 445): ועיין בפירוש רבינו בחיי (בראשית ב, ז): "לא תמצא בכל מעשה בראשית שיחזור מלת 'ויהי' עם הדבר הנברא כי אם בבריאת האור והאדם, שהזכיר בהם לשון 'ויהי', הוא שכתוב: ויהי אור, וכתוב: ויהי אדם".